

EDITORIAL

Agresivitatea și violența în sport. Considerații psihologice

Marius Crăciun

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie și Științele Educației

Introducere

În toate domeniile vieții sociale apar situații care generează conflicte, iar multe dintre acestea se pot transforma în comportamente agresive. Sportul, care face parte integrantă din cultura fiecărei națiuni, nu duce lipsă de aspecte negative cum ar fi violența și agresivitatea. Sportul este probabil singura activitate umană (cu excepția războaielor) în care actele de agresivitate interpersonală au ajuns să fie tolerate și chiar aclamate entuziast de o anumită categorie a populației. Anul 1985 este o dată des menționată atunci când se discută despre subiectul violenței în sport. Incidentele de pe stadionul Heysel din Bruxelles s-au soldat cu 38 de morți și peste 300 de răniți. În ultimii ani, violența în sport (atât în teren cât și în afara lui) a ajuns să fie percepută ca o problemă socială. În multe țări au fost înființate comisii speciale, care investighează fenomenul iar agresorii sunt tratați după legea penală (Aberdeen, 1995).

În România nu avem statistici foarte exacte asupra numărului de violențe comise pe terenurile de sport, dar sunt indicii că fenomenul ia amploare. Menționăm faptul că mediatizarea mare dată violențelor a sporit îngrijorarea opiniei publice cu privire la amploarea fenomenului.

Definirea agresivității

Baron și Richardson (1994) definesc agresivitatea umană ca „orice formă de comportament care are ca obiectiv vătămarea sau rănirea unei ființe umane care are toate motivele să evite un astfel de tratament”. Din această definiție putem extrage următoarele elemente:

- a) agresivitatea este mai mult un comportament decât o emoție;
- b) acțiunea de vătămare este intenționată;
- c) încercările nereușite de a răni sunt tot acte de agresiune;

Primit la redacție: 6 februarie 2007

Acceptat spre publicare: 10 martie 2007

Adresa: Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca,
Facultatea de Educație Fizică și Sport,
Str. Pandurilor, Nr. 7

E-mail: marius_craciun48@yahoo.com

d) vătămarea include și acte non-fizice cum ar fi umilirea intențională;

e) victima are toate motivele să evite agresiunea.

Agresivitatea și violența sunt termeni care adesea sunt folosiți ca sinonime când în realitate sunt noțiuni distincte. Fără a intra în detaliu, menționăm că violența se referă mai mult la componenta fizică a agresivității (Tenenbaum ș.c., 1997).

Termenul de agresivitate este utilizat, în mod tradițional pentru a caracteriza o paletă largă de comportamente. Folosim termenul pentru a defini comportamentul violent din teren, cum ar fi încăierările între jucătorii aflați în competiție, dar utilizăm același termen pentru a caracteriza angajamentul de care dă dovadă o echipă, atunci când se exprimă cu 100% din potențial. Mai multe confuzii apar atunci când atașăm judecăți de valoare și conotații emoționale termenului de agresiune. De exemplu, anumite comportamente agresive sunt văzute ca fiind bune, în timp ce alte acțiuni agresive sunt catalogate ca fiind indezirabile. În plus, suntem deseori inconsecvenți în judecățile de valoare cu privire la agresivitate. Considerăm acceptabil răspunsul agresiv în anumite situații, iar în altele nu. În realitate, majoritatea comportamentelor agresive nu sunt în totalitate pozitive sau negative. Este mai bine să nu atașăm etichete pozitive sau negative agresivității și să o considerăm doar un comportament care trebuie înțeles. Sunt câteva întrebări la care trebuie să încercăm să dăm un răspuns:

- a) Poate fi agresivitatea doar verbală ?
- b) Faulturile tactice pot fi considerate agresivitate?
- c) Dar gândurile negative cu privire la adversar ?
- d) Gestul de a arunca racheta de pământ în cazul unei nereușite la tenis este un act agresiv?

Cu siguranță nu vom ajunge la unanimitate cu privire la răspunsurile la aceste întrebări. Această constatare întărește convingerea privind dificultatea definirii agresivității în sport (Leith, 2006).

În ciuda acestor dificultăți, în psihologia sportului s-a ajuns la un consens rezonabil în privința agresivității. Acest fapt a fost realizat prin delimitarea a trei termeni care au legătură cu problematica agresivității: *agresivitatea ostilă*, *agresivitatea instrumentală* și *comportamentul asertiv*. În continuare vom examina

aceste trei categorii distincte de comportament împreună cu relevanța acestora asupra sportului de performanță.

a) Agresivitatea ostilă

Scopul primordial al acesteia este accidentarea adversarului. Acest tip de agresivitate este întotdeauna însoțită de furie din partea agresorului și de intenția de a cauza suferință adversarului. De exemplu, un jucător de fotbal deposedat de balon printr-un procedeu la limita regulamentului, convins că i s-a făcut o nedreptate, își lovește adversarul provocându-i o accidentare gravă. Scopul este de a provoca suferință și acest lucru nu are nimic comun cu rezultatul competiției. Agresivitatea ostilă este văzută ca un scop final pentru agresor.

b) Agresivitatea instrumentală

În cadrul acestui tip de agresivitate, intenția de a face rău adversarului este încă prezentă dar scopul este de a primi o recompensă externă, cum ar fi victoria echipei. În acest caz, agresorul privește comportamentul său ca un mijloc prin care își obține scopul primar de a obține victoria. Un jucător de fotbal sare la cap pentru a respinge o minge periculoasă pentru buturile echipei, dar în același timp își lovește deliberat adversarul cu cotul. Scopul este de a respinge mingea, iar agresiunea este o cale prin care își împiedică adversarul să ajungă primul la minge. Agresivitatea instrumentală este un mijloc prin care se ajunge la un rezultat dorit și nu un scop în sine.

c) Comportamentul asertiv

Este deseori confundat cu termenul de agresivitate. De multe ori antrenorii își încurajează sportivii să joace „mai agresiv”. În majoritatea cazurilor, ceea ce antrenorii cer din partea sportivilor este un joc cu mai mare angajament sau mai multă asertivitate. Un cunoscut antrenor de fotbal își îndeamnă elevii să abordeze meciul cu cuvintele „Vreau mai multă agresivitate”. Comportamentul asertiv în sport presupune un efort crescut și mai multă energie, corespunzător acțiunii adversarului. Acest lucru nu presupune furie și nici nu există intenția de a provoca suferință adversarului. Asertivitatea în sport presupune folosirea forței verbale și fizice în măsura permisă de regulament și în funcție de intensitatea opoziției adversarului.

Caracterizările făcute celor trei tipuri de comportamente ne ajută mult în clasificarea agresivității sportive. Singura ambiguitate care persistă se referă la conceptul de intenție (Cox, 2002). În realitate, doar jucătorul implicat știe cu siguranță dacă a existat intenția de a lovi. Oricum, fiecare sport are regulamente precise care permit arbitrilor să interpreteze intenționalitatea.

Având acum o mai bună înțelegere asupra conceptului de agresivitate, ne vom îndrepta atenția asupra cauzelor comportamentului agresiv.

Teorii asupra agresivității în sport

Pentru a explica și face predicții cu privire la un comportament, este important să înțelegem cauzele probabile ale acestuia. Există trei teorii principale care caută să explice agresivitatea în sport.

a) Teoria instinctului

Susține că agresivitatea este o caracteristică naturală, înnăscută a tuturor indivizilor și că acest comportament s-a dezvoltat prin evoluție. Cu alte cuvinte agresivitatea este determinată genetic. Teoria se bazează pe lucrările lui Freud și Lorenz (apud Cox, 2002). Agresivitatea este considerată un impuls, care poate fi reglat doar prin descărcare sau prin satisfacere (Freud, 1933). În acest context, sportul este văzut ca fiind o cale socialmente acceptabilă de a descărca agresivitatea, ca o supapă de siguranță. Participarea în activități sportive este de încurajat atât timp cât furnizează o modalitate socialmente acceptabilă de exprimare și eliberare a agresivității. Acest proces este denumit *catharsis* în literatura de specialitate (Leith, 2006). Ipoteza catharsisului sugerează că jocul violent din hochei, de exemplu, ar servi la eliberarea tensiunilor acumulate la cei care inițiază violența. Teoria instinctului ridică cel puțin două probleme majore. În primul rând, explicarea agresivității ca fiind un instinct nu ne ajută deloc să înțelegem comportamentul. Atunci când un jucător se exprimă agresiv, atribuim acest lucru instinctului. Atunci când un jucător nu este agresiv, am putea spune că instinctul lipsește. O altfel de interpretare ar duce la concluzia că antrenorul nu poate acționa în nici un fel pentru a reduce agresivitatea. Un astfel de raționament duce la concluzia că sportivii de succes se nasc și nu se formează. Dacă am subscrie unei astfel de abordări, tehnicile de antrenament și achiziția de abilități ar trebui complect ignorate. Ceea ce știm cu toții că nu este cazul. Deși fiecare persoană se naște cu o anumită capacitate motrică, nivelul abilităților este în mare măsură determinat de antrenament și pregătire. La fel, fiecare antrenor știe că sportivii au o capacitate diferită de a se exprima agresiv. Dacă agresivitatea ar fi un instinct, toți sportivii ar trebui să exprime nivele similare de agresivitate. În al doilea rând, cercetările au demonstrat că actele agresive nu au ca rezultat o scădere a agresivității în viitor. În fapt, se întâmplă chiar contrariul. Sportivii care acționează agresiv tind să acționeze chiar mai agresiv în viitor. Acest lucru sugerează că comportamentul agresiv se învață și se va repeta în situații similare.

b) Teoria frustrare – agresivitate

La început, când a fost introdusă (Dollard ș.c., 1939), teoria statua că agresivitatea este întotdeauna o consecință a frustrării. Frustrarea rezultă atunci când eforturile individului de a atinge un anumit scop sunt blocate. Cu alte cuvinte, ori de câte ori o persoană devine frustrată, el va acționa agresiv pentru a elibera frustrarea înmagazinată. În mod cert, această explicație nu este acceptabilă. Oamenii nu răspund agresiv la orice frustrare pe care o întâlnesc. Uneori doar zâmbesc, alteori se îndârjesc să rezolve problema și alteori se îndreaptă spre altă activitate sau sarcină. Din aceste motive, teoria a fost revizuită (Berkowitz, 1958). Teoria revizuită consideră că frustrarea nu duce neapărat la agresivitate, *dar poate crea premise pentru aceasta*. Pentru ca agresivitatea să apară, este nevoie să fie întrunite anumite condiții, astfel încât persoana frustrată să răspundă în mod agresiv. Această teorie revizuită are o mare valoare practică în activitatea sportivă. Sportivii nu răspund agresiv la orice situație frustrantă, care apare în timpul competițiilor. În majoritatea situațiilor, jucătorii dezvoltă reacții mai constructive la frustrările din competiții. Totuși, în multe momente, frustrările se acumulează și anumite situații particulare pot declanșa acte agresive. Un reproș sau o jignire, o intrare mai dură, sunt suficiente pentru a declanșa un răspuns agresiv.

Cea mai mare problemă a teoriei frustrare-agresivitate este că nu furnizează informații practicienilor pentru a reuși să reducă agresivitatea indezirabilă. Ar putea oare o echipă sportivă să se elibereze de orice frustrare? De fapt, esența competiției este să încerci ca adversarul să nu își atingă scopurile, să-i zădărnicească eforturile. Cu alte cuvinte, în competiție, există multe șanse ca scopurile sportivilor să fie blocate, ceea ce duce la frustrare.

c) Teoria învățării sociale

Teoria sugerează că agresivitatea este învățată iar celelalte două teorii mai sus menționate sunt total inadecvate în explicarea acesteia. După această teorie, comportamentele agresive sunt achiziționate și menținute în două moduri: *modelarea și învățarea vicariantă*.

Modelarea se bazează pe tendința oamenilor de a imita acțiunile unei alte persoane, în special dacă acea persoană este importantă sau cunoscută. De exemplu, văzând un coleg de echipă cu mare experiență care comite acte agresive, alți sportivi ar putea demonstra comportamente similare.

Învățarea vicariantă apare atunci când individul percepe întăririle pe care un jucător le primește pentru acțiunile agresive. Dacă agresorul este recompensat într-un anumit mod pentru acel comportament, șansele privitorului de a răspunde agresiv în circumstanțe

similare, cresc. Dacă agresorul este pedepsit, șansele ca privitorul să răspundă de aceeași manieră în situații similare, vor fi mai mici. Figura cea mai proeminentă în susținerea teoriei învățării sociale este Bandura (1973). Autorul susține că agresivitatea are un efect circular. Un act agresiv va conduce la alte acte de agresivitate, atât timp cât cercul nu este spart printr-o formă de intervenție. Cu alte cuvinte, dacă agresivitatea în sporturile interactive este tolerată, comportamentele agresive tind să se repete.

Mărturiile pe bază de observații argumentează că agresivitatea, ca mod de exprimare pe terenul de sport, constituie un stimul distractor pentru sportiv și duce la scăderea performanței. De cele mai multe ori, furia, care este o emoție care scapă de sub control, duce la nivele de activare care depășesc zona optimă de funcționare, influențând negativ performanța.

Concluzii

1. Teoriile care caută să explice comportamentul agresiv furnizează o bază pentru intervențiile care sunt destinate să reducă comportamentul agresiv. Terry și Jackson (1985) argumentează că forțele sociale, în special întăririle, sunt cele mai eficiente elemente ale intervențiilor.

2. În plus, factorii psihologici pot fi folosiți pentru a modifica și controla situațiile care produc frustrarea.

Bibliografie

- Aberdeen R. Participant observation and research into football hooliganism. Reflections on the problems of entree and everyday risks. *Sociology of Sport Journal* 1995;12:1-20.
- Bandura A. *Aggression. A social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall, 1973; 120-126.
- Baron R A, Richardson D R. *Human aggression*. New York, Plenum Press, 1994; 20-26.
- Berkowitz L. The expression and reduction of hostility. *Psychological Bulletin*, 1958; 55: 257- 283.
- Cox R H. *Sport psychology. Concepts and applications*. Fifth edition, New York, McGraw – Hill, 2002; 308.
- Dollard J, Miller N, Doob I, Mower O H, Sears R R, , *Frustration and aggression*, New Haven, CT : Yale University Press, 1939; 256-265.
- Leith L M. *The psychology of coaching team sports : a self – help guide*. Toronto, Sport Books Publisher, 2006; 167.
- Tenenbaum G, Stewart E, Singer R N, Duda J. *Aggression and violence in sport. An ISSP position stand*, *The Sport Psychologist*, 1997; 11: 1-7.
- Terry P C, Jackson J J. *The Determinants and Control of Violence in Sport*. *Quest*, 1985; 37 (1): 27-37.